

Posudek oponenta diplomové práce

Název práce: Fenomén skautingu z filosofické perspektivy

Autorka: Bc. Nikol Horáčková

Vedoucí práce: Mrg. Jakub Marek, Ph.D.

Oponent: Mrg. Stanislav Synek, Ph.D.

Předložená diplomová práce si klade za cíl představit skautingu z perspektivy specificky chápané filosofické antropologie, či slovy autorky „zmapovat žitý fenomén skautingu s bližším zaměřením na morální a hodnotový rozměr hnutí“. Vychází z předpokladu, že člověk není člověkem „přirozeně“, ale že se jím stává teprve na základě jistého (vědomého, vlastního, niterného) úsilí, jež je vyvolá(vá)no (sebe)výchovou. Skautské hnutí tak představuje jako specifickou snahu o (sebe)kultivaci člověka, jako proces směřující právě k takovému dovedení nehotových lidských bytostí k plnému lidství. Po formální stránce má práce uspokojivou úroveň, tj. bez vážnějších lapsů a s tolerovatelným množstvím překlepů a gramatických chyb.

Autorka si stanovuje dvě výzkumné otázky: na základě jakých hledisek a mravních hodnot se člověk realizuje jako náležitý skaut a jakou individualitu skauting produkuje (s. 14). Pokouší se na ně odpovědět tím, že představí „ideální obraz skautského člověka“ (s. 15). Ten hledá jednak ve dvou textech „zakladatelských“ (*Scouting for Boys* Roberta Baden-Powella a *Základy junáctví* Benjamina Svojsíka), jednak v celé řadě dalších pramenů různé povahy, účelu i stáří.

Po stručném představení historie skautského hnutí s důrazem na vývoj v českých zemích (kap. 4) se autorka obrací k hodnotovému rozměru skautingu (kap. 5), kde pojmenovává tři hlavní hodnotové principy či oblasti: povinnost k Bohu, povinnost k druhým a povinnost k sobě (s. 30). Zaměřuje se nicméně na dva hlavní motivy: na roli „přírody“ a na vztah k Bohu. V obšírné kapitole rozebírající motiv přírody ve vztahu k ideálu všestranné výchovy píše o řecké *kalokagathia*, Komenském, Rousseauovi, Setonovi či Henry D. Thoreauovi (kap. 6). Ve výkladu duchovního rozměru skautingu pak sleduje zejména postoj české větve skautského hnutí (tzv. Junáka) k víře, resp. k explicitnímu vztahu k Bohu.

Předložená práce je problematická v několika ohledech. Autorka ji charakterizuje jako „historicko-filosofickou“ (s. 5), což bohužel v tomto případě znamená, že nemá žádnou jasnou metodu: není to ani historické pojednání, ani filosofická reflexe či filosoficky relevantní promyšlení věci. Tematický záběr je příliš široký jak po historické, tak po filosofické stránce: autorka se věnuje historii hnutí jako celku, vztahu mezi Setonem a Baden-Powellem, (spekulativním) vztahem mezi různými filosofickými přístupy (stoikové; Rousseau; Komenský; Thoreaua aj.) a skautingem; historii českého Junáka, vztahu mezi Junákem a Sokolem, specifickým českého prostředí v době Svojsíka, v době meziválečné, poválečné a po roce 1990; zaobírá se rozdíly mezi různými formulacemi skautských slibů a „zákonů“, jejich vývojem atd. Žádné z těchto témat však není předvedeno důsledně.

Podobně neutříděná je práce s prameny, mezi nimiž jsou obrovské rozdíly co do jejich povahy, zaměření, vlivu, statusu v rámci hnutí atp. Autorka tuto jejich rozdílnost nijak blíže nereflektuje ani nezohledňuje. Při skládání obrazu „skautského člověka“ tak má stejnou váhu text zakladatele skautingu Baden-Powella, úvaha Erazima Koháka či Komenského myšlenky o všestranné výchově. Srovnávané myšlenky a sledované paralely jsou navíc velmi povšechné a obecné.¹ Nelze se pak ubránit dojmu, že volba autorit je v zásadě náhodná a vnější: že mezi Komenským,

¹Viz např.: „V knize [Vševýchova: *Pampaedia*] se objevuje myšlenka, že 'lépe vychovaná mládež měla být zárukou lepší budoucnosti'. S obdobným principem pracuje skauting. Baden-Powell v první řadě líčí skauty jako vyslance dobré vůle, kteří rozvíjí mír a štěstí po celém světě.“ (s. 38).

Rousseauem či Thoreauem a skautským hnutím jsou jakési podobnosti, takže skautské hnutí *mohlo být* inspirováno stoiky, Komenským, Rousseauem – nebo také někým jiným. Ačkoli je tato rozmanitost inspiračních zdrojů zjevně vlastní samotnému hnutí, mohl (a měl) být výběr relevantních pohledů na skauting přehlednější a zdůvodněný, nebo měla autorka alespoň lépe vyložit, proč je skauting takto „neuchopitelný“ (a je pak otázka, zda, případně *jak* lze vůbec skauting „jako žitý fenomén“ zkoumat filosoficky relevantním způsobem).

Práce je plná obecných a vágních tezí, u nichž čtenář váhá, zda je má brát vážně. K hlubšímu, reflektovanějšímu a filosoficky založenému pohledu se autorce bohužel nedaří dojít. Není jasné ani to, co vlastně autorka zkoumá: zda vlastní představu o skautingu (doplněnou o texty, které se jí zdají být reprezentativní), či ideální obraz skauta podle původních zakladatelských textů a jeho historické proměny, nebo současné narativní rámce skautského hnutí atd. Nedožíváme se tak o mnoho víc než to, že posláním skautingu je vychovávání soběstačných, zodpovědných lidí uznávající duchovní hodnoty (s. 14) či vytváření lepšího světa (s. 19). Tyto obecné teze jsou pak tu a tam doplněny o vysoce klenuté a monumentálně znějící věty typu „[skauting je] pevně spjatý s tradicí evropské metafyziky, neboť dobro, láska a pravda jsou jedny z primárních starořeckých transcendentálií, které se staly nosným polem zkoumání v rámci středověké scholastiky“ (s. 53). Mohla by autorka vysvětlit, co jsou to „primární starořecké transcendentálie“ (a proč mezi ně řadí lásku)?

Autorka několikrát poznamenává, že skauting je „žitý fenomén“ či „žitá filosofie“ (s. 56), aniž by bylo jasné, zda to míní jako obecnou frázi bez hlubšího významu, nebo jinak. Podobně když na s. 57 autorka píše, že „víra je nedílnou součástí života každého skauta“, můžeme se ptát, zda je to jen prázdná floskule, nebo zda chce autorka říci, že každý skaut je věřící. Vzhledem k následujícím pasážím, v nichž autorka rozebírá komplikovaný postoj Junáka k víře a náboženství, je uvedená formulace matoucí.

V šesté kapitole autorka prohlašuje přírodu za výchovný prostředek (s. 34), za výchovnou „metodu“ (s. 52), za „zdroj duchovního nazírání na svět“ a za „nevyčerpatelnou studnici poznání“, o kterou je třeba pečovat a mít ji v úctě (s. 36). Ačkoli v úvodu kapitoly letmo zmiňuje různé významové vrstvy tohoto pojmu včetně jejich původu v řeckém *fysis*, resp. *fyomai*, pracuje s ním dále velmi vágně a povrchně. Proto když vysvětluje, proč je příroda „pramenem poučení, dobra a pravdy“ (s. 48), uvádí příklad, který její tezi spíše zpochybňuje: Thomayer se – přinejmenším v autorčině citaci – staví za popularizaci *vědy* o přírodě, zdrojem poučení má tedy být nikoli „příroda“, ale (přírodní) *věda*.² „Přírodou“ autorka nakonec míní spíše adoraci primitivismu a kultu „divočiny“ (po vzoru E. T. Setona) a odmítnutí „městského“, čili pohodlného, zajištěného, bezpečného způsobu života, který (dle autorky) jen podporuje lenost a pohodlnost. Pro analýzy podobného typu je zbytečné uvádět řecké etymologie a předstírat filosofickou práci.

V téže kapitole věnuje autorka poměrně velký prostor také „starořeckému principu“ *kalokagathia* (s. 40–44). Nemluví však (jak se domnívá) o principu starořeckém (pak by totiž musela pracovat s řeckými prameny), nýbrž o pozdější a zjednodušené představě, v níž je *kalokagathia* chápána jako „harmonický rozvoj ducha, duše a těla“. Ve filosoficky zaměřené diplomové práci by se podobná zjednodušení neměla vyskytovat: autorka by si měla být přinejmenším vědoma toho, že v tomto případě pracuje s prvorepublikovými popularizačními texty, a vyhnout se uvádění podobně zidealizovaných a pochybných tezí, jako např. že „úpadek řecké kultury [byl] způsoben tím, že Řekové opustili všestranný ideál harmonické rovnováhy duše a těla“ (s. 42).

Když v následující části téže kapitoly („Přirozená výchova v přírodě“) věnuje autorka krátce pozornost J.-J. Rousseauovi, naráží na otázky, které by stály za hlubší rozvedení: totiž že romantická představa „návratu k přírodě“ a „přirozené výchovy“ je mýtus, který sice ve skaut-

²Autorka cituje: „Proto hlavním úkolem vůdců bude vytvořiti junákům život v přírodě takovým způsobem, aby byl stálým studiem, pozorováním a vhodným popularisováním vědy.“

ském prostředí stále rezonuje, který se při důkladnějším zkoumání ukazuje jako problematický. Autorka si je patrně vědoma toho, že skauting je něčím bytostně *nepřirozeným*: tréninkem v disciplíně, ve schopnosti fungovat v hierarchicky utvářené organizaci, resp. ve společenství založeném na dohodě (nikoli na pokrevních vazbách), ve schopnosti vést druhé a být za ně odpovědný; že je především službou druhým lidem neboli obci a společnosti (původně králi), pročež vyžaduje silnou disciplínu a podřízenost autoritě. To jí však nebrání v tom, aby o několik stran dále prohlásila, že ideálem skauta je „žít v souladu s přírodou“ (s. 66).

Na tento důležitý (a svého času vyhrocený a zvlášť v českém prostředí prožívaný) rozpor autorka naráží i při srovnávání dvou inspiračních zdrojů českého skautingu: amerického wo-odcraftu E. T. Setona a skautského hnutí založeného Baden-Powellem. Zatímco Seton adoruje zidealizovaný život domorodého indiána (zdůrazňuje individualitu, odmítá stejnokroje atd.), vojenský veterán a svého času válečná legenda Baden-Powell si bere za vzor (rovněž zidealizovaný) obraz středověkého rytíře a buduje hierarchickou, militaristicky laděnou organizaci kladoucí důraz na věrnost panovníkovi a službu společnosti (a případně schopnost *přežít* v přírodě). Ačkoli autorka tyto rozpory pojmenovává, nijak je hlouběji nerozpracovává. Přitom právě důslednější reflexe těchto motivů by mohla vnést trochu světla do jinak velmi neujasněného a romantismem prosyceného narativu, jímž je skautské hnutí obklopeno. Možná by si pak i lépe uvědomila rozpory ve vlastním textu: když např. v úvodu práce cituje Jasperse, který říká, že člověk není člověkem přirozeně (s. 11), a pak hájí tezi, že k plnému lidství dospívá člověk tím, že se do přírody navrátí.

Podobně i ve výkladu duchovního rozměru skautingu (kap. 7), v němž je tematizován vztah k Bohu či „transcendentní skutečnosti“ (a proměny pojmenování tohoto vztahu) autorka přichází na zajímavá témata a napětí, doplňuje je ovšem jen o historické, nikoli filosofické souvislosti (pouze ornamentálně cituje Lévinase na s. 55). Ve výkladu „vyzrálého svědomí“ autorka konstatuje, že se rozhodla zúžit výklad na motiv „svědomí“, neboť má v českém skautském prostředí „zvláštní postavení“. Proč se tak rozhodla a v čem ona zvláštnost spočívá, se však již bohužel nedozvíme, jakož ani to, proč byly pro tuto kapitolu vybrány právě texty Jiřího Zajíce: reprezentuje snad tento autor duchovní autoritu skautingu? Je právě jeho pohled na duchovní stránku pojmenováním „prvního principu“? Co si máme představit pod formulací, že ve skautingu „člověk vstupuje do vnitřního dialogu se samou Pravdou bytí“ (s. 66)?

Autorka také odmítá důraz zakladatele skautingu Baden-Powella na poslušnost (s. 67–68) s tím, že „současný výklad“ prvního principu je daleko širší a že před II. světovou válkou byla platnost skautského zákona absolutní, čili „byla spíše kategorickým imperativem nežli ideál“ (s. 68). Co tím chce autorka říci? Máme v tom vidět odkaz na Kantovu filosofii, nebo spíš jen další prázdnou floskuli? Když pak autorka následně píše, že se skauting „zakládá na poctivém přístupu k sobě, druhým i transcendentální skutečnosti, i na úkor sebeobětování, překonávání vlastní pohodlnosti a sobeckosti“ (s. 68), není proto vůbec jasné, co se tím míní: co je ona „transcendentální skutečnost“ (hlas svědomí? či Pravda bytí?), kdy a proč se skaut může (či má) obětovat (a co přesně by to znamenalo). Jako závěr kapitoly, která měla objasnit duchovní hodnoty, to je příliš vágní shrnutí.

Předložená práce tak není „jemnou analýzou diskurzů“ (s. 16), ale seskupením několika odlišných pohledů a názorů různé výpovědní hodnoty a relevance zasazeným do útržků historických souvislostí. Tzv. filosofická rovina práce se vyčerpává v obecných a bez kontextu uváděných prohlášeních, kdy je citován Foucault (s. 15, 39), Nietzsche (s. 10, 67) či Rousseau (s. 45–47) nebo Lévinas (s. 55) a další, jde však jen o ornamentální doplnění textu o zvučná jména: žádný z těchto autorů není využit filosoficky relevantním způsobem.

Tento celkově nelichotivý dojem částečně napravuje závěr práce, v němž autorka shrnuje problematickou „pružnost“ skautských principů, které neumožňují rozhodnout, co je nejvyš-

ší mravní instancí: zda svědomí (mravně vyspělého) individua, společnost, nebo Bůh (s. 70). Dochází pak k tomu, že česká forma skautingu v sobě spojuje dle autorky dva obtížně slučitelné typy morálky: křesťanskou, v níž je kladen důraz na službu druhým, a „woodcrafterskou“, „která v sobě nese rozvíjení svobody určované vnitřními hodnotami, které jsou vedeny osobní vírou“ (s. 71). Tento rozpor je ovšem poměrně dobře znám (přinejmenším právě ve sporu Setona s Baden-Powellem), a je proto škoda, že mu nebylo věnováno více soustředěné pozornosti a filosofické reflexe v samotné práci.

Celkové hodnocení Předložený text je do velké míry souborem obecných tezí o skautingu doplněným o útržky historických souvislostí. Když z něj vyškrtáme široce rozkročené teze o pevném zasazení skautingu do evropské metafyziky (a podobné další), zbude stručné představení historie skautingu a jeho výchovných cílů. Analýzy jeho hodnotového zakotvení jen výjimečně opouštějí povrchní úroveň popularizačních článků. Zároveň se však autorce podařilo pojmenovat a alespoň zčásti odhalit hlubší rozpory, které jsou přinejmenším české podobě skautingu vlastní, což sice není objevné, přesto to ale pokládám za cenné: jen je škoda, že se nepodařilo uchopit je systematictěji. Práci tedy **doporučuji k obhajobě**, ovšem s výhradami a navrhuji hodnotit známkou **dobře**, pokud autorka na obhajobě dokáže provést hlubší (filosofickou) reflexi zkoumaného fenoménu.

Mgr. Stanislav Synek, Ph.D.